

IVAN ERCEG

DRUŠTVENO-GOSPODARSKO STANJE NA PERLASOVIM IMANJIMA

Već u samom početku konfiskacije (1670) zrinsko-frankopanskih imanja u Hrvatskoj državna, odnosno komorska se gospodarska uprava na njima odvijala u više pravaca i primala različite oblike pri njihovom iskorišćavanju. Činjene su različite transakcije: pokloni, zamjene, zalozi, zakupi i kupoprodaje, tako da je veličina nekadašnjeg zrinsko-frankopanskog veleposjeda bivala jako promjenljiva, a stvarno on nikad više nije dosegao svoju raniju površinu. Komoru je na to upućivala bojazan od ponovnog izrastanja jednog veleposjednika i političkog oponenta, kao što su bili Zrinski i Frankopani, koji bi mogao sticajem raznih okolnosti, uz pristanak komore ili eventualno protiv njega, steći sva nekadašnja zrinsko-frankopanska imanja u svojim rukama. Zatim su urgentne financijske i aktualne gospodarske potrebe i sanacija tih potreba znatno pridonijele razbijanju i prepuštanju imanja drugima.¹ Ipak je pri tome Komora nastojala vješto i nenametljivo naglasiti i očuvati svoje virtualno pravo i mogućnost revindikacije. Nikad nije bilo pokušaja da se sva imanja otuđe, što bi, uostalom, bilo u suprotnosti s neposrednim kratkoročnim i dugoročnim

¹ Instrukтивan primjer za to pruža bibrirska gospoštija koju je Komora godine 1732. samo da bi podmirila neki svoj dug, založila Mlečaninu Danijelu Antunu Bertoliju za 10000 forinti (Acta Buccarana = AB, C. fasc. 57 A. 1768-1775 Državni arhiv Zagreb = DAZ; Emilije Laszowski, Gorski kotar i Vinodol, Zagreb, 1923, str. 227).

Kao što je ona tom zgodom rezervirala za sebe pravo otkupa i sl., tako je ona u istim i sličnim prilikama postupala. Ali tako se nije postupalo samo s komorskim imanjima kod nas u prekosavskom području, već se tako manje-više postupalo povsuda (npr. u temešvarskom području). Tek početkom druge polovice 18. stoljeća pojavljuju se želje kod nadležnih državnih faktora za ponovno okupljanje državnih imanja, jer se tokom vremena došlo do saznanja da državna dobra ne smiju biti samo sredstvo za saniranje većih ili manjih financijskih teškoća već ona imaju služiti kao široka osnova za vođenje opće gospodarske politike u državi.

ročnim interesima i planovima Bečkog dvora u ovim našim krajevima. U ostvarivanju tih interesa i planova komorskim je dobrima u Hrvatskom primorju i Gorskom kotaru, s obzirom na njihov geografski smjestaj, gospodarsku razinu i mogućnost eksploatacije, bila namijenjena prvorazredna uloga. Početkom pak druge polovine 18. stoljeća javljaju se čak tendencije za ponovnim vraćanjem nekih bivših zrinško-frankopanskih imanja u posjed Komore.²

U toku procesa osipavanja i umanjivanja bivšeg zrinško-frankopanskog veleposjeda izdvajanje i otuđivanje *brodske, grobničke i ozaljske gospoštije* iz sklopa prekosavskih komorskih dobara i njihovo prepuštanje inokosnom posjedniku – feudalcu – bio je svakako krupan zahvat u ta doba; otuđenjem tih gospoštija otuđena je, zapravo, velika geografska i gospodarska površina, smještena između unutrašnjosti i mora i relativno prikladna za višestruku gospodarsku eksploataciju.

Te gospoštije (o kojima se počelo pregovarati još 1720. godine) dobio je godine 1725. katalonsko-španjolski grof Rajmunda de Villana Perlas markiz de Rialp, inače tajnik novoosnovane španjolske kancelarije na bečkom dvoru, u zamjenu za svoja južnotalijanska imanja u Abruzzima i Giunchiu, što je bilo posebnim dokumentima utvrđeno i potvrđeno za njega i njegovo muško potomstvo (1727).³

Tom transakcijom dobio je Karlo VI mogućnost da na južno italijanska Perlasova imanja smjesti Rakocijeve sinove i da tako ukloni iz Ugarske potencijalne oponente. Očekivalo se, zatim, da će to samom Perlasu omogućiti da se kao pouzdan i spreman dvorski čovjek još više posveti javnim poslovima. Perlas (a kasnije i njegovi sinovi) dobio je, zaista, u navedenim posjedima na našem prekosavskom području prilično solidnu osnovu za svoje javno djelovanje.

Ovim radom želimo zasada pridonijeti, koliko to omogućava dosad pristupačna arhivska građa, osvjetljivanju položaja kmetova i gospodarskog stanja na spomenutim gospoštijama za vrijeme posjedovanja i uprave Perlasovih (1725–1766).

1.

PODAVANJA

Perlasa je, razumije se, prvenstveno, kao svakog drugog feudalca, interesiralo što zapravo može izbiti iz novostečenih posjeda. Odgovor na to, kao što je poznato, može dati kakvoća i količina podavanja. Stoga je razumljivo da je on koncentrirao svu svoju pažnju na podavanja kao i na

² AB, fasc. 40, 50, 56 (»Eccelsa Cesareo Regia Ministerial Banco Deputazione Amministrazione« i dr.).

³ AB fasc. 35, 46, 56, Archivum Arcis Ozalj (= AAO) fasc. 1–2, 3 (№ 1–46) »jura generalia« – DAZ; Radoslav Lopašić, *Okolje Kupe i Korane*, Zagreb 1895; Laszowski, o. c. (passim); Miroslava Despot, *Staklana »Perlasdorf« i njen vlasnik markiz Perlas de Rialp* (Starine JAZU, knj. 49, str. 321–348).

činiocce od kojih su ona zavisila i koji su ih određivali; količina i kakvoća zemljišta, njegov geografski smještaj, broj i kvaliteta stanovništva, stepen eksploatacije i dr. Tim je svime kalkulirao Perlas u svojoj gospodarskoj i eksploatacionoj politici.

Ranije odredbe u kojima bijahu utvrđena podavanja zadržao je samo utoliko ukoliko su one odražavale i osiguravale njegove probitke. Kako stari, tako i novi propisi utvrđivali su podavanja u roboti, prirodnim plodovima i novcu. U tome nije bilo nekih posebnih promjena koje bi se naročito isticale u samim propisima. Stvarnost, praksa je, međutim, ne samo pokatkada lagano i blago zaobilazila propise već je tu i tamo stajala u suprotnosti s njima.

Iz raznovrsnih se dokumenata (urbara, računa, izvještaja i sl.) može razabrati količina i kakvoća podavanja; iz njih također izlazi da je roboti, tome najprimitivnijem i najtežem obliku podavanja, davano prvenstvo, iako ona nije davala najveći finansijski efekat. Mnogobrojne obaveze kmetova trebalo je dati i ispuniti u obliku robote.

a)

Ograničit ćemo se, najprije, u tom pogledu samo na obaveze iz robote koje su morali kmetovi brodske gospoštije ispunjavati godine 1725. i 1760/63, kako bi se s jedne strane dobio uvid o njenoj važnosti za feudalca, a s druge o njenoj težini za kmeta.

Obaveze iz robote bijahu za kmetove ove:⁴

– bijahu dužni davati konje gospoštiji kako za jahanje, tako i za to-
vare;

- nositi poštu i drugu robu do Delnica i Moravica;
- prevoziti žitnu desetinu u gospoštijski kaštel, a zatim prenijeti žito na more ili u Čabar;
- paliti vapno;⁵
- hvatati zločince;
- svaka kuća dužna je godišnje tri puta ići u lov;
- popravljati stare kanale i kopati nove na gospoštijским njivama;
- sjeci trupce, izvlačiti ih, prevoziti i prenositi drvo u pilane;
- davati stražu na gospoštijском kaštelu;
- davati voznu i ručnu robotu za »le fabriche« i sl;
- prevoziti i prenositi drvo za »le fabriche«, mlinice i dr.
- prevoziti gradu na obale Kupe za Ozalj i Ribnik;
- prevoziti mlinsko kamenje;

⁴ AB fasc. 56 »Estratto delli oblii, che hanno per Urbarial disposizione li Suditti di Brode«. »Estratto delli oblii, e rabbotta, che devono prestarsi in virtù dell' Urbario della Anticha Consuetudine delli Suditti di Delnize appartenenti alla Signoria di Brode«.

⁵ Radoslav Lopačić, Hrvatski urbari, sv. 1, Zagreb 1894, str. 221 »dužni su pomoć vapnenice žgati, kad je triba«.

- podizati i popravljati pilane i mlinice;
- popravljati ceste;
- podizati i popravljati mostove i sl.

Od robote nisu bili u cijelosti izuzeti ni libertini; oni su bili dužni nositi poštu izvan gospoštije. To ipak nije tako mnogo ako se ima u vidu što su sve ostali kmetovi morali raditi.

Karakteristično je za obaveze robote koje su morali kmetovi ispunjavati da je samo robota za lov utvrđena na tri dana godišnje po svakoj kući, a za ostale poslove feudalac je mogao tražiti koliko je htio, jer je pri tome, čini se, jedini kriterij bio »occorenza Dominale«. Takva neodređenost otvarala je široko polje raznim zloupotrebama i rasipanju kmetskog rada. Istina, na više mjesta je utvrđeno u dokumentima tko je dužan dati robotu (npr. selo) za izvršenje izvjesnih poslova i pothvata, ali i kad su kmetovi obavili takve poslove, oni još uvijek nisu bili sigurni jesu li ih izvršili na zadovoljstvo gospoštije, jer o tome su odlučivali gospoštijski oficijali, koji su vazda mogli zbog ovih ili onih »nedostataka« na poslu tražiti još robote radi njihova otklanjanja. Teško je, naravno, utvrditi da je brodska gospoštija mogla stvarno iskoristiti svu robotu koja se utjerivala bez čvrstog kriterija. Neizvjesnost o količini i vrsti robote onemogućavala je kmeta da vodi iole racionalnije gospodarstvo, jer nije nikad bio siguran gdje završavaju njegove »redovne« obaveze, a gdje počinju »izvanredne«.

Podavanja u plodovima ne pokazuju nikakve specifičnosti. Davana je naime desetina od žita, pčelaca, janjadi, jaradi i prašćića. Kmetovi, zatim, bijahu obavezni predati kože od divlje zvjeradi, koje je gospoštija od njih otkupljivala⁶ itd.

b)

Količina i vrsta robote u grobničkoj gospoštiji ne može se iz dostupnih dokumenata u potpunosti razabrati. Nema nikakve sumnje da se u gospoštiji obavljalo sve pomoću robote, počevši od nošenja pošte, držanja straža (od koje su se kmetovi svake godine otkupljivali sa 87 L. 10 sol.) pa do prijevoza desetine, dovoza drvene građe i dr. Sve je to u manjoj ili većoj mjeri zahtijevalo kako voznu, tako i ručnu robotu. Možda se može istaknuti i to da grobnička gospoštija kao i brodska nije imala potrebe da svu robotu u naravi iskoristi, jer, kako se moglo razabrati, ona nije eksploitalirala u vlastitoj režiji ovećih poljoprivrednih površina, a nije izvodila

⁶ Gospoštija se tu sasma suviše utisnula između prodavača, kmeta, i kupaca. Kmet je mogao i bez nje neposredno prodavati kože kupcima u Rijeci i Bakru kao što je prodavao neke druge svoje proizvode. Ali u tom slučaju gospoštija ne bi izbijala posredničku rentu, korist koju joj je omogućavao njen monopolni položaj. Istina, to nije nastalo za vrijeme Perlasovih, već je takvo feudalčevo pravo postojalo još u doba Zrijskih i Frankopana, a Perlasovi su ga samo zadržali, jer im je bilo lukrativno.

ni »industrijalnih« pothvata. Zato bi mogla biti donekle ispravna konstatacija u jednom izvještaju da podložnici te gospoštije provode samo tri ili četiri sata dnevno na roboti (!).⁷

Ako je stvarno bilo tako, iz toga se, dakako, još ne smije zaključivati da je za kmetove time prestala svaka obaveza iz robote. Naprotiv, ukoliko feudalac nije mogao iskoristiti robotu u njenu prirodnom obliku, on je mogao tražiti, i obično je tražio, naknadu u odgovarajućem ekvivalentu. Zato nije nikakvo čudo ako se robota utvrđivala i zahtijevala i na onim vlastelinstvima gdje, zaista, nije bio potreban njen prirodni oblik, niti se ona u takvom obliku iskorišćavala. Dva su, uglavnom, momenta, po našem sudu, bila pri tom odlučna; njihove korijene treba tražiti u tadašnjoj društveno-ekonomskoj strukturi. *Prvo*, osnova za robotu, zemljište, bila je relativno najkonstantnija, prema njoj se robota odmjerala; na njenu veličinu gotovo nisu mogle utjecati klimatske prilike i sl. (kao npr. na desetinu, veći urod, veća desetina i obratno). Pravo koje je nastajalo iz same osnove i uopće iz tadašnjih međusobnih kmetско-feudalnih odnosa na prirodni oblik robote inkorporiralo je, ukoliko robota nije iskorištena u prirodnom obliku, istodobno i pravo na njen odgovarajući ekvivalent. Davanje ekvivalenta poticali su nadležni državni organi da se ublaže mnoge grubosti i zloupotrebe koje su redovno pratile utjerivanje i iskorišćavanje robote, a samim je kmetovima više konveniralo davati ekvivalent u novcu ili plodovima za robotu negoli samu robotu, ali na to su feudaleci izuzetno pristajali, iako je to bilo od koristi za obje strane. Osnova za robotu, dakle pružala je uvijek pravo pa i mogućnost (razumije se u određenom roku) feudalcima da utjeravaju i uberu ili samu robotu ili njen ekvivalent, što nije uostalom uvijek bio slučaj kod drugih podavanja. *Drugo*, robota je bila veoma efikasno sredstvo u rukama feudalaca, kojega se oni nisu nikad rado odricali, pa čak ni onda kad ona nije nosila neku znatniju materijalnu korist. Robotom su oni kontrolirali i usmjeravali privređivanje kmetova, neutralizirali njihove otpore i borbe, potčinjavali ih sebi, činili ih ovisnima o sebi, vezali ih i kao ljudske i kao društvene ličnosti za sebe, iako to nije bilo samo u ovom našem konkretnom slučaju, već u manjoj ili većoj mjeri i na nekim drugim gospoštijama, naročito od konca 18. i početka 19. stoljeća. Prema tome robota je bila stalan element koji je između kmetova i feudalaca potencijalno podržavao sad jača sad blaža trvenja i sukobe, kako na onim gospoštijama koje su se u cijelosti koristile njenim prirodnim oblikom, tako i na onima gdje njen prirodni oblik nije bio u cijelosti potreban i gdje se mjesto njega morao dati ekvivalent.

Druge pak obaveze, odnosno podavanja u grobničkoj gospoštiji, kako ih je običavala registrirati gospoštijaska blagajna, jesu prilično pouzdana slika o količini dohotka Perlasovih, a nešto manje daju pravu sliku o načinu i stepenu eksploatacije kojom su kmetovi bili pri njihovu ubiranju pogodeni. Popisi (»bilance«) u kojima se iznose podavanja omogućuju

⁷ AAO fasc. 10 »Urbarialia«: »Subditi Domini hujus non praestant suas Robotas ut mos est a solis ortu usque ad occasum, sed tantum per 3 vel 4 horas«.

	L.	sol.	L.	sol.	L.	sol.
od zemljarine (»Torrioni vecchi e nuovi«)	139	1/2	139	1/2	139	1/2
od maslaca, kokošiju i jaja	167	6	167	6	167	—
od sitne stoke (»Permania«)	540		540		540	
od zakupa zemlje (»Biri o siano Livelle«)	1164	11	1164	11	1164	11
od najma (»Affitti«) izvanrednih mlinica (potočara)	96		96		96	
od prerade drveta (»manifatture delli Legnami«)	146		146	10	146	
od volova	560		556	10	497	
od muznih krava	35		49		32	10
od jalovica	182	15	210	5	205	10
od mladunčadi (»Animali menuti«)	1075	11	1320	14 1/2	1443	9 1/2
od najma (»Affitto«) gospostijske mlinice	270		270		210	
od zakupa sjenokoša (»Fenili«)	266	10	266	10	266	10
od zakupa sjenokoše (»Paprute«)	54		51		54	
od zakupa pašnjaka »in Koračevo«	60		60		60	
od zakupa pašnjaka »in Čudnik«	36		36		24	
od zakupa pašnjaka »in Majer«	8		8		8	
od zakupa »diversasi« sjenokoša	15		15		15	
od zakupa gaja (»Erbatico«)	19	10	18		19	10
od zakupa kuće, štale i dr.	60		60		60	
od zakupa drvarije »in Sileviza«	156		156		156	
od malterine (»Zolla«)	234	11	543	19	905	12
od dužica	15	6	59	8	26	8
od »dacio delli Beni«	172	4	123		187	16
od govnice (»Permania o sia Jus Montano del Vino«)	729	4	681	2	476	15
od kupoprodaje vina	751	8	594	4	654	12
od žita	604	16	456	15	440	9
od prodaje sira	58	16	53	12	54	9
od sijena	32		84	18 1/2	84	8
od meda i voska			60		32	19 1/2
ed »Contrabandi un terzo			57		—	
od pristojbi za izdržavanje stražara	87	10	87	10	87	10
od uzgredica (»L'accidenze«) kaštelanu	235		235		235	
od uzgredica pisaru	98		98		98	
od uzgredica gospostijskom sucu	70		70		70	
od uzgredica kaštelanskom vrataru	150		150		150	
od gospostijske peći	25	4	25	4	25	4
od »La Scossione del Formento«	39	5	39	5	39	5
od pristojbi za lugare, kastalda i dr.	314		314		314	
od pristojbi seoskim sucima	90		90		90	
	8758	7 1/2	9153	4 1/2	9276	3 1/2
(=1652 f.	25 Kr. ^o	1727 f.	1750 f.	12 Kr.)		

da se utvrde izvori, odnosno objekti iz kojih je feudalac crpao rentu. U njima su oni redovno svi navedeni. Upravo je instruktivan u tom smislu popis za grobničku gospoštiju iz godine 1761. 1762. i 1763.⁸ V. popis na str. 130.

To su bili objekti iz kojih je gospoštija vukla dohodak. Njihov se broj i vrsta uglavnom poklapa s objektima na ostalim Perlasovim posjedima. Uporede li se ova podavanja s podavanjima iz godine 1718,¹⁰ tada se može razabrati da su ona po svojoj strukturi više izdiferencirana (usitnjena), ali su po svojoj sveukupnoj vrijednosti manja. Ođaju, također, da je gospodarenje, gazdovanje, u to vrijeme bilo na nižoj razini negoli u vrijeme komorske uprave. Ona, zatim, pružaju glavne elemente za ocjenu ekonomske snage vlastelinstva, iz njih se može, uglavnom, razabrati i upoznati gospodarska politika koja se tu vodila.

Pada u oči zakup, kojim se feudalac rado služio pri ostvarivanju rente. Zakupom se onemogućavao prejak utjecaj pojedinaca ili grupa, otvaralo se uporište za brže sticanje i bogaćenje, ali je istovremeno zakupoprimec preuzimao i eventualne rizike takvih poslova. Sama priroda zakupa pospješuje racionalnije i intenzivnije poslovanje, stvara šire polje robnosti. Zakupoprinci su međutim u svom nagonu za što većim bogaćenjem često puta vršili takvu eksploataciju neposrednih proizvođača, kmetova, da je ona kod njih izazivala revolt, otpor i podizanje tužba »contra arendatorem«.¹¹ Naročito je eksploatacija primala drastične oblike ako je zakupoprimec polazilo za rukom da stvori spregu s višim gospoštijским oficijalima.

Ono čega redovno nema među podavanjima na komorskim imanjima nalazimo u privatnim gospoštijama. Radi se naime o đavanju maslaca, kokošiju, jaja i dr. (tzv. »Kleinrechte – Kuchendienste«) za vlastelinovu kuhinju. Kako je za ta podavanja bio jedini ključ potreba feudalčeve kuhinje, postajala su ona od vremena na vrijeme veoma tegotna za kmetove.

Sve su se navedene obaveze, odnosno podavanja ispunjavala u smislu ranijih pravnih propisa¹² kao i u broskoj gospoštiji.

⁸ AB fasc. 46 (1718–1776) »Summario estratto ...« № 4.

⁹ Na osnovu podataka u dokumentima mogle se ustanoviti da je pri pretvaranju jedne novčane jedinice u drugu služio ovaj paritet:

L. 5, 6 = 1 f. ili 1 f. = 106 sol., L. 1 sol. 1 = 12 kr. ili 12 kr. = 21 sol. Pisari se, međutim, toga nisu uvijek sasvim dosljedno držali.

¹⁰ »Extract aus dem Grobnigger Herrschaft Rechnungen de anno 1718 bis 1723 ...« (AB fasc. 35 F 8 inv. 1–2, DAZ).

¹¹ AAO (Grobnik) fasc. 2 »Individualia« DAZ – (Prothocollum commissionis Dominalis in negotio quærentium Grobnicensium Subditorum contra Arendatorem Jencich).

¹² Arhiv JAZU XV 25/DI.

S manjim ili većim odstupanjem, tu i tamo, vladali su isti odnosi i na trećoj Perlasovoj gospoštiji – Ozlju, nije čak bilo većih odstupanja u tom pogledu ni na susjednom privatnom Petazijevu vlastelinstvu u Ribniku.¹³ Može se samo istaknuti da se i tu robotom, tim najprimitivnijim radom, obavljalo sve i da se često neracionalno rasipala, ostala pak podavanja u ozaljskoj gospoštiji pokazuju nešto veću stalnost u svojoj kakvoći negoli u količini koja je iz godine u godinu varirala.

Okvir za podavanja (u roboti, u plodovima i u novcu), kao što je istaknuto, tvorili su stari zrinsko-frankopanski pravni propisi (urbari i drugi akti), koje su najprije Komora, a zatim feudalac Perlas prepravljali i nadopunjavali prema svojim konkretnim potrebama i interesima. Pri tome je, dakako, kao regulator znatnu ulogu imao i običaj.¹⁴

Nije možda bez interesa na ovom mjestu istaknuti da u sklop reguliranja kmetско-feudalnih odnosa idu i pokušaji primjenjivanja Privremenog hrvatskog urbara iz godine 1755. na Perlasovim imanjima. Naravno, izlazi iz okvira ove radnje raspravljanje o Privremenom urbaru kao takvom;¹⁵ ovdje je potrebno spomenuti da je tada bilo nastojanja da se izvjesne obaveze kmetova u smislu Privremenog urbara stave u određene okvire i da se unese više reda u same odnose između Perlasovih i njihovih kmetova. Ti odnosi bili su poremećeni, oni su se razvijali u znaku stalnih trvenja i povremenih jačih i blažih sukoba. Utvrdila je to, uostalom, i Althanova komisija, koja je tada djelovala u Hrvatskoj.¹⁶ Ona je na temelju tužbe Nikole Bogovića i Ivana Benka iz Gornje Kupčine ustanovila da se iz urbara koji joj je podnijet ne može razabrati ni kakvoća ni broj podavanja; stoga je odredila izvjestan postupak da se to odstrani i da se podavanja dovedu u određeni red.¹⁷

Dakako, sama je primjena Privremenog urbara na Perlasovim imanjima ovisila tu, kao i drugdje, o sticaju niza objektivnih i subjektivnih okolnosti, a prema tome su i učinci primjene varirali od mjesta do mjesta.

¹³ Arhiv JAZU II b-86, II b-101.

¹⁴ AAO; Arhiv JAZU XV 25/D I; Lopašić, Urbari, str. 199–297. Zanimljivo je istaknuti da je još 1848. godine, pored propisa iz kasnijeg feudalnog prava i običaja, služio Vinodolski zakon kao i regulativ; tako npr. u dražbenim (i kupoprodajnim) listovima: »... po kripozsti koga Vinodolskoga zakona i Občianskoga običaja vishe krat spomenuti kupacz po položenju gori recsene i pogodene Summe Pinez od 28. fl. ... na uxivanje i ladanje spomenitoga kupa ... stupil jeszt« (AAO, Protokoli 12-Libro V). Opširnije o vinodolskom zakonu i običajima vidi: Marko Kostrenčić, Vinodolski zakon, Rad JAZU knj. 227/1923; isti, Običajno pravo, Zbornik Pravnog fakulteta I, Zagreb 1948.

¹⁵ Baltazar Adam Krčelić, *Annae 1748–1767 (Monumenta spectantia Historiam Slavorum Meridionalium vol. XXX, Zagrabiae 1901, str. 226–23 i dalje); Igor Karaman, Postanak i značenje Privremenog urbara za Hrvatsku iz god. 1755. (Radovi Filozofskog fakulteta u Zagrebu, Odsjek za povijest 4/1962, str. 51–78.)*

¹⁶ Ibidem.

¹⁷ Acta Commissionalia – Protocolla per Commissionem Regiam ... submissa, Pars II^a, pag. 540, 1216 (1755) – DAZ.

Tablica o zemljištu kao osnovnom kriteriju pri odmjeravanju robote u selu Gorniku¹⁹

Zemljoužiivaoci	Okućnice u ralima	oranice u ralima			sjenokoše kosaca	vinograda kopača	šume rali	daje robote	
		I	II	III				tjedno	mjesečno
			klase						
Ivan Klemenčić	$\frac{1}{2}$	1	$\frac{3}{4}$	$\frac{1}{2}$	—	8	$1\frac{1}{4}$	1	4
Ivan Haramia	$\frac{1}{4}$	$\frac{1}{4}$	1	$\frac{1}{4}$	—	3	$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{2}$	2
Petar Marinčić	$\frac{1}{4}$	$\frac{1}{2}$	1	1	1	$\frac{1}{4}$	$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{2}$	2
Nikola Marinčić	$\frac{1}{8}$	$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{4}$	$\frac{1}{2}$	1	$\frac{1}{4}$	$\frac{1}{4}$	1
Stanislav Hrestak	1	1	2	1	$\frac{1}{4}$	3	1	1	4
Mihajel Marinčić	$\frac{1}{8}$	$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{4}$	$\frac{1}{2}$	—	$\frac{1}{4}$	$\frac{1}{4}$	1
Ukupno	$2\frac{1}{4}$	$3\frac{3}{4}$	$5\frac{3}{4}$	$3\frac{1}{4}$	$2\frac{1}{4}$	$15\frac{1}{4}$	$3\frac{3}{4}$	$3\frac{3}{4}$	14

Uglavnom su podavanja, koliko se to može razabrati iz primjene urbara u ozaljskoj gospoštiji, odnosno u vividinskoj sučiji, smještena u izvjesne okvire, jer su se time nastojale smanjiti neizvjesnosti kmetova i nastojala se ukloniti ili barem ublažiti samovoljna gospoštijeske uprave. Čini se da je tom zgodom bilo tu kao i drugdje najvažnije utvrditi kriterij za odmjeravanje robote, jer je ona svojom težinom vazda remetila odnose između kmetova i gospoštije.

Kriteriji koji su tada služili za odmjeru robote izlaze iz ove tablice:¹⁸ (v. tab. na str. 133).

(Kao što su ovdje navedeni zemljouživaoci, tako su manje-više i ostali kmetovi spomenute sučije posjedovali zemljište u istoj proporciji, s istim kulturama i, adekvatno tome, davali su istu robotu.)

Iz te se tablice razabire da je zemljište bilo osnovni kriterij pri odmjeravanju robote, dok je njegov bonitet uziman kao supsidijarna komponenta. Iz nje se isto tako može izvesti i to, sumiraju li se svi elementi,²⁰ da je za iskorišćavanje čitave sesije (od 14 do 16 rali) davano 2 dana ručne robote u tjednu.²¹

Osim toga bijaše još – kako to izlazi iz urbara vividinske sučije (kao i drugih urbara redigiranih u smislu Privrednog urbara) – utvrđeno:²²

1. Kmetovi bijahu dužni popravljati mostove i druge javne prolaze u svojoj sučiji.

2. Slobodnjaci bijahu obavezni i nadalje raznositi poštu.

3. Ukida se ovdje, kao u čitavoj tadašnjoj Kraljevini, davanje robotnika za lov, a mjesto toga se ne smiju tražiti robotnici za druge poslove.

4. Robote (vjerovatno extraordinaria) i podavanja, koja su se tokom vremena protiv običaja i zakona Kraljevine uvukla među obaveze kmetova imaju prestati . . .

5. Kmetovi će davati desetinu:

od vina,

od žita (pšenice, raži, prosa, pira, ječma i zobi);

ondje, naravno, gdje se daje desetina, nema mjesta činžu od žita, jer je to protivno zemaljskim običajima,

od krmaka,

od ovaca,

od pčelaca.

¹⁸ *Urbarium Judicatus seu Communis Vivodina, ad Dominium Ozaly spectantis . . .* (AAO »*Urbarialis*«, fasc. 10 X/9 – original). Tu se nalaze još i drugi urbari pojedinih sučija ozaljske gospoštije.

¹⁹ Mjesto Gornik imalo je god. 1850. 5 kuća, 67 stanovnika, a god. 1931. 104 stanovnika.

²⁰ »ut e vineis in defectu terrarum arabilium ad constitutum sessionale assignandis duo fossores in vicem unius jugeri terrae arabilis imputentur . . .« (Caroli Pauly, *Constitutio rei urbarialis I, Viennae 1817, str. 25–26*).

²¹ »Cacterum robotae in rubrica de laboratoribus hebdomadatim, et respective menstruatim praestandis praepositae, pedestres, et manuales intelliguntur« (AAO »*Urbarialis*«).

²² Bilješka 18.

6. Davat će čitava sućija Vivodine (sva sela) godišnje 13 kopuna, a svaka kuća po dva jaja o Uekrsu.

7. Podložnici Vivodine bili su dužni, proporcionalno svojoj sesiji i veličini uživanja općinskog zemljišta, između sebe sakupiti 44 f. 15 kr. i predati svome feudalcu u ime zemljarine.²³

8. Za vinotočje, za broj blagdana, za kišovite dane i njihovo obračunavanje pri ispunjavanju robote, prenošenje robote iz jedne godine u drugu, za njeno nagomilavanje u radnim sezonama i njeno obračunavanje i dr. imaju se primjenjivati opće odredbe Privremenog urbara.

Kako su u ovom vivodinskom urbaru, tako su i u drugima neke obaveze kmetova samo spomenute i nabrojene, a njihovo konkretno utvrđivanje i odmjeravanje imalo je biti u skladu s općim odredbama Privremenog urbara. Takve su naknađno konkretizirane i od slučaja do slučaja utvrđivane obaveze nosile više pečat nahodenja i interesa feudalcu negoli one koje su bile fiksirane u pojedinačnim urbarima sućija ili gospoštija. Gospoštijaska uprava dobila je tako mogućnost da u okviru općih odredaba urbara izabere ono konkretno rješenje koje joj je najviše konveniralo. Time je, iako prećutno, učinjena izvjesna koncesija Perlasovima, pa i drugim feudalcima.

Bez obzira na to, ipak je limitacijom podavanja, zatim ukidanjem kojekakvih nameta i zloupotreba status kmetova postao nešto sigurniji, a život snošljiviji.

2.

GOSPODARSKA SNAGA GOSPOŠTIJA

Dok su podavanja koja su kmetovi davali i činili feudalcu Perlasu predstavljala za njih teret i umanjivanje njihove imovine, dotle je to za njega značilo dobivanje dohotka. Sam pak dohodak determiniran je proizvodnim snagama gospoštije, stepenom eksploatacije neposrednih proizvođača i gospodarskom politikom feudalcu. Ipak je feudalac držao da je pri tome najodlučniji intenzitet eksploatacije kmetova – kao da on može ići u nedogled i kao da se njime može namaknuti dohodak po želji. To je očito zanemarivanje objektivnih okolnosti, koje i eksploataciji postavljaju granice.

Takva gospodarska politika bila je štetna kako za prosperitet gospodarstva u cjelini, tako i za sam feudalčev dohodak.

Dohodak ne odražava samo gospodarsku snagu vlastelinstva već i veličinu produkta koji je oduzet kmetovima; stoga ćemo iznijeti na ovom mjestu količinu dohotka koju je Perlas tokom izvjesnih godina izvlačio iz gospoštija.

²³ Tada je seoska općina Vivodina iskorišćivala 60 rali šume.

a)

Za brodsku gospoštiju u tu svrhu donosimo ovaj pregled:²⁴

Godina	Primici		Izdaci		Doboci	
	L.	sol.	L.	sol.	L.	sol.
1742.	20.646	7	3.962	13	16.683	14
1743/45.						
1746.	28.731	2	4.715	10	24.015	12
1747.	33.231	13	5.486	3	27.745	10
1748.	18.907	14	4.381	11	14.526	3
1749.	22.437	2	9.599	2	12.838	—
1750.	24.363	3	7.531	11	16.831	12
1751.	30.908	19	8.506	12	22.402	7
1752.	25.106	15	6.455	14	18.651	1
1753.	23.109	14	7.418	3	15.691	11
1754.	24.564	1	6.937	6	17.626	15
1755.	21.330	8	6.849	15	14.480	13
1756.	25.052	10	7.117	15	17.934	15
Ukupno	298.389	8	78.961	15	219.427	13

Odmah pada u oči variranje primitaka po godinama. Primici su tokom 12 godina jako oscilirali. Razlike su bile velike i oštre između pojedinih godina. Tako su na primjer primici godine 1748. bili skoro dvostruko manji negoli godine 1747. Primici su se, uglavnom, crpli od agrarnih proizvoda i stočarstva.²⁵ Na njih je kao izvore sasama sigurno znatno utjecao prirodni element sa svim svojim posljedicama, ali je pri tom bila isto tako odlučna gospodarska organizacija i uprava u gospoštiji, koja nije bila na potrebnj visini.

²⁴ AB fasc. 46 (»Empfang der Herrschaft Brod«) fasc. 56 (»Compendio«, »Herrschaft Brod Extragnus«, »Conti ...«, »Erstratto o sia Summario estratto«, »Summari Extract«). Postoji izvjesno odstupanje između kvantitativnih podataka u pojedinim dokumentima o godišnjim primicima i izdacima. Naravno, te divergencije nisu takve da bi obezvrijedile podatke. Čini se da su one mogle izostati da je bilo više pažnje kod pisara.

²⁵ Da bi se dobio uvid u strukturu primitaka, donosimo ih ovdje onako kako ih je god. 1742. registrirala gospoštijiska administracija:

Gotovo istu oscilaciju pokazuju i izdaci po godinama,²⁶ pa prema tome je čisti dohodak također od godine do godine varirao.

Dvanaestogodišnji prosjek kretao se ovako:

- primici	lira 24.865 sol.	15
- izdaci	„ 6.580 „	3
- dohoci	lira 18.285 sol.	12

Compendio	Lire	Soldi
Il introito Vrbariale 1742	7442	18
Introito per L'Animali Decimalli	668	2
Introito per diversi Affitti	728	10
Introito per Vino Vendutto	6643	7
Per Butiro et Formaggio Vendutto	—	—
Per Animali et Peli Vendutti	—	—
Per li Crani Vendutti	3666	15
Per Fieno Vendutto nihil	—	—
Per Paglio Vendutta nihil	—	—
Introito per del' Legname, Sieghe etc.	205	7
Introito del' Pesce Vendutto	—	—
Introito del' Decimo Danaro delli Terreni Vendutti	350	8
Terreni Vendutti	350	8
Per la Fiscalita, nihil	—	—
Per Poene et Condone, nihil	—	—
Per Contrabandi	—	—
Introito Estrordinario	941	—
Somma	20646	7

(AB fasc. 56 »Compendio« »Conti...«)

²⁶ Administracija gospoštijaska bila je najnedosljednija pri iskazivanju izdataka, očito s određenom namjerom. Često je ovisilo o tome komu se i u koju se svrhu izdaci iskazuju. Stoga se pokatkad događalo da je isti pisar za istu godinu iskazivao, iako ne bitno, ipak različite rezultate. Dakako, to nije takve prirode, da se ne bi mogla sagledati i dobiti prava veličina i vrijednost izdataka. Njihova struktura i količina omogućuju da se približno sagleda kamo se odlijevao jedan dio gospoštijaskog novca i u koje svrhe. Tako su prema jednom izvještaju 1749, bili ovi izdaci brodske gospoštije:

	L:	sol:
Besoldiung und Pensionen	2069	12
Materialschaften und Handlungen	478	2
Bau - Materialien	218	18
An erkaüften Bau - Holz	—	—
Suppens Freyheit	—	—
Ordinari Ausgaben	6832	9
Extra - Ordi Ausgaben	—	—
An erkaüften Vieh	—	—
An erkaüften Hey und Stroh	—	—
An Contributionale ad Regnum	—	—
	9599	1

(AB fasc. 46 uporedi s fasc. 56 - Razlike se među podacima u nizu godina potiru i gube, a najpouzdanije njihovo uklanjanje je utvrđivanje zajedničke srednje vrijednosti, prosjeka.)

Prema tome od prosječnog jednogodišnjeg primitka išlo je na troškove cca 26%, na rentu cca 74%.

b)

Pregled primitaka, izdataka i dohodaka u grobničkoj gospoštiji:²⁷

Godina	Primici		Izdaci		Dohoci	
	L.	sol.	L.	sol.	L.	sol.
1752.	10.132	2	18.086	2	31.078	18
1753.	10.082	17				
1754.	10.086	17				
1755.	8.552	17				
1756.	10.310	7				
1757.						
1758.	9.454		4.727		4.727	
1759.	8.985	12	4.493	5	4.492	7
1760.	9.211	13	4.608	13	4.603	
1761.	8.758	7	4.161	1	4.597	6
1762.	9.153	4	4.677	13	4.475	11
1763.	9.276	3	4.333		4.943	3
Ukupno	104.003	19	45.086	14	58.917	3

Primici, izdaci, a prema tome i dohodak u grobničkoj gospoštiji ne pokazuju onakvo oštre osciliranje od godine do godine kao u broskoj.

Tu su nastajali i trošili se relativno ravnomjerno.

Jedanaestogodišnji prosjek grobničke gospoštije kretao se:

- primici	lira 9.454 sol. 18
- izdaci	„ 4.098 „ 15
- dohoci	lira 5.356 sol. 3

Od jednogodišnjeg prosječnog primitka otpadalo je na

troškove	cca 43%
na rentu	„ 57%

²⁷ AB fasc. 46 (»Herrschaft - Grobник Ertragnus ...«. »Summario Estratto«), fasc. 56 (»Haupt - Summarium«, »Extract«).

Iako je gospodarska moć grobničke gospoštije bila manja od brodske, njeni su troškovi bili relativno viši,²⁰ a renta apsolutno i relativno niža. Nije samo grobnička gospoštija odbacivala 3½ puta manje rente od brodske već je u njoj bilo i gazdovanje na nižoj razini negoli u brodskoj. Tu je gospodarska moć gotovo stalno stagnirala ili opadala, a gubici se nizali. Tako su 1763. godine, zbog opadanja gospodarstva i neracionalnog poslovanja, zabilježeni ovi gubici:²⁰

od prodaje vune	oko L. 330 sol.
od prodaje sira	„ „ 300
od prodaje skute (»puina«)	„ „ 64 „ 16
od prodaje sitne stoke	„ „ 300
od prodaje vina	„ „ 600
od zakupa i služnosti	„ „ 243
od zakupa vesala	„ „ 500
od prenisog prinosa gospoštijских vinograda i zemljišta	„ „ 900
	<hr/>
	L. 3.237 sol. 16
	(= f. 611 kr. 35)

²⁰ Donosimo ovdje pregled troškova grobničke gospoštije za tri godine, koji su iscrpniji negoli oni do kojih se došlo za brodsku i ozaljsku gospoštiju:

	1761.		1762.		1763.	
	L	s.	L	s.	L	s.
Redovni i izvanredni troškovi	794	2½	794	2½	794	2½
Izdaci za kuhinju strauaca (?)	50	—	50	—	50	—
Troškovi kancelarije	24	—	24	—	24	—
Izdaci za sijeno	90	—	90	—	90	—
Razni sitni izdaci	265	—	265	—	265	—
Izdaci u žitu i sl. (službenicima)	158	—	158	—	158	—
Izdaci za gospošt. suce	70	—	70	—	70	—
Izdaci za stražare i lugare	150	—	150	—	150	—
Izdaci za čuvare kaštela	846	14	846	14	846	14
Izdaci za dvojicu pratilaca	381	3½	381	3½	381	3½
Izdaci prigodom blagdana	16	18	16	18	16	18
Izdaci za ubirača mostarine na Riječini	1	10	1	10	1	10
Izdaci za popis stoke	83	5	83	5	83	5
Izdaci za gospošt. razne oficijale	404	—	404	—	404	—
Izdaci za razne poslove, nabavke i popravke oruda, nadnice i sl.	470	11	865	2½	578	10
Izdaci za »fabriche« i dr.	200	—	300	—	250	—
Izdaci za prebende	50	—	72	—	64	—
Izdaci »per il Arcivescovo di Salerno, S. E. Paulo conte Lumalgia de Vasqua«	105	17½	105	17½	105	17½
Svega	4161	1½	4677	13	4333	½

(AB fasc. 46 »Esito«)

²⁰ AB fasc. 46, Buccari li 3 Luglio 1763.

Iz toga izlazi da je ostvareni *dohodak* (L. 4.943 sol. 3) te godine, a pod pretpostavkom da bi troškovi bili isti, bio u stvari *manji* za 3.237 L. 16 sol. ili za 65%.

U gospoštiji je, zatim, zabilježeno propadanje proizvodnih sredstava i privatnog inventara: stambenih i gospodarskih zgrada, mlinica, šumskog fonda itd.³⁰

Usporede li se dosada dobiveni naši rezultati s rezultatima, odnosno s istorodnim šestogodišnjim podacima iz godine 1718–1723, dobit će se još potpunija slika o kretanju gospodarstva grobničke gospoštije.³¹

Godina	Primici		Izdaci		Dohoci	
	L.	sol.	L.	sol.	L.	sol.
1718.	10.859	4	1.568	5	9.290	19
1719.	12.460	8	1.217	12	11.242	16
1720.	10.119	7	1.009	12	9.109	15
1721.	11.354	3	1.062	13	10.291	10
1722.	10.189	8	989	12	9.199	16
1723.	12.151	4	1.137	15	11.013	9
Ukupno	67.133	14	6.985	9	60.148	5

Dovoljna je samo letimična usporedba ovih podataka s prije navedenim podacima pa da se uoče i odvagnu krupne razlike među njima. Te su razlike evidentne bilo da usporedjemo rezultate pojedinih godina, bilo sveukupne primitke s primicima, izdatke s izdacima ili dohotke s dohocima. U svakom od toga vidi se da je gospodarska moć gospoštije bila u vrijeme komorske uprave na višoj razini nego u doba Perlasovih. Još u većoj mjeri to potkrepljuje tadašnji šestogodišnji *prosjek* primitaka, izdataka i dohodaka, koji se kretao:

	Godine 1718–1723.	1752–1763.
Primitak	11.188 L. 19 sol.	9.454 L. 18 sol.
Izdatak	1.164 L. 3 sol.	4.097 L. 15 sol.
Dohodak	10.024 L. 16 sol.	5.356 L. 3 sol.

ili od primitka je išlo:

	Godine 1718–1723.	1752–1763
na troškove cca	10,50%	43%
na rentu cca	89,50%	57%

³⁰ AB fasc. 56 («Umilissima Relazione ...»)

³¹ AB fasc. 25, B, F 8 («Extractus»)

Možemo još egzaktnije ilustrirati divergencije između jedne i druge uprave u gospoštiji. Tako su bili:

u doba Komore		u doba Perlasovih	
najveći		najveći	
primici	izdaci	primici	izdaci
L. 12.460 sol. 8 (1719)	L. 1.568 sol. 5 (1718)	L. 10.310 sol. 7 (1756)	L. 4.727 (1758)
najmanji		najmanji	
primici	izdaci	primici	izdaci
L. 10.119 sol. 7 (1720)	L. 989 sol. 12 (1722)	L. 8.552 sol. 17 (1755)	L. 4.161 sol. 1 (1761)

Dosadašnja analiza kvantitavnih podataka pokazuje da su primici u doba komorske uprave bili viši, a izdaci znatno niži negoli u doba Perlasovih. Primici u vrijeme Komore pokazuju tendenciju rasta, a izdaci (troškovi) stagniranja ili povremenog pada, naprotiv u doba Perlasovih primici se kreću u znaku opadanja, a izdaci u znaku stalnog povećavanja, iako su svojom apsolutnom količinom bili veći za 3 do 4 puta negoli u doba Komore.³² Taj visoki porast troškova u manjoj je mjeri bio rezultat koristonosnih investicija i podizanja gospodarstva, a u mnogo većoj bio je rezultat povećanja upravnog aparata i kojekakvih neproduktivnih izdataka. Sve to baca tamno svjetlo na gospodarsku upravu Perlasovih, koja je svojom zasukanom i neracionalnom gospodarskom politikom ne samo osakatala gospodarsku moć gospoštije i pogoršala položaj kmetova već je znatno umanjila količinu same rente. Uzme li se, zatim, u obzir da je tada postajao gospodarski i politički život sve čvršći i sredeniji, agrotehnika i proizvodni odnosi povoljniji, tržište šire i intenzivnije, promet sigurniji, cijene veće, a da se pri tom prirodne i atmosfereške prilike nisu pogoršale, izlazi da je uprava Perlasovih svojom nesposobnošću i nebrigom potkopala gospodarsku snagu gospoštije i zakočila njen razvitak.

c)

Pregled primitaka, izdataka i dohodaka koji donosimo ovdje pruža prilično pouzdano uporište da se dobije slika o gospodarskom stanju u ozaljskoj gospoštiji.³³ Iako je on u osnovi sumaran, ipak omogućuje da se utvrdi koje su mjesto u strukturi primitaka zauzimali pojedini objekti iz kojih je gospoštija crpla svoje prihode. (V. Pregled na str. 142 i 143).

³² Valja istaći da bi razlike bile još veće između jednih i drugih, gospodarskih, odnosno financijskih rezultata, da se kod ovoga uspoređivanja uzeo u obzir i onaj dio dohotka, kojeg je grobnička gospoštija u doba Komore ostvarivala zajedno s bakarskom gospoštijom, a time bi ispala još negativnija slika o gazdovanju Perlasovih (Ibidem).

³³ AB fasc. (»Empfang der Herrschaft Ozail ...«), fasc. 56 (»Herrschaft Ozail ... Extragnus ...«, »Extractus ex rationibus«).

PREGLED

primitaka, izdataka i dohodaka u ozaljskoj gospodstiji (1743-1762)

Objekti prihoda	1743.		1744.		1745.		1746.		1747.		1748.		1749.		1750/52		1753.	
	f.	kr.	f.	kr.	f.	kr.	f.	kr.	f.	kr.	f.	kr.	f.	kr.	f.	kr.	f.	kr.
Urberijalija	1106	8	1219	12	1157	26	1164		1198	11	1117	11	1118	11			1108	19
Desetina janjadi i ja- radi	29	59	27	41	29	14	29	47	30	37	29	47	17	20			62	20
Pašarina	4	5	16	46	3	21	71	21	101	9	55	54	115	51			73	42
Krčevine	38	34	35	30	47	33	45	10	30	30	37	36	33	19			37	46
Otkup rohotc	27	15	27	15	27	15	24	15	24	15	24	15	24	15				
Desetina vina	4	33	4	12	2	33	5	36	6	10	10	54	11	21			8	48
Prodaja vina	1046	51	1061	56	1488	42	2638	22	1928	55	2194	32	1209	43			1528	7
Prodaja sira i maslaca	50	54	41	6	49	33	56	24	47	45	24	51	9	3			46	12
Prodaja stoke i koža	42	26	32	29	54	52	62	3	69	27	50	35	209	51			204	27
Prodaja žita, sijena i drva	664	44	935	15	723	12	1343		411	21	190	1	90	3			518	51
Ošasna zemljišta i lau- demij	35		22		12	12											195	48
Kazne	35						44	53			20		11	56				
Ekstraordinarije	179	20					25	10	29	47	62	30	34	40			41	5
Ukupno: primitci	3264	49	3423	22	3595	53	5510	1	3878	7	3818	6	2885	33			3825	25
Izdaci	1590	37	1105	42	1111	42	1275	23	1332	13	1530	29	1227	44			1532	40
Dohoci	1674	12	2317	40	2484	11	4234	38	2545	54	2287	37	1657	49			2292	45

Objekti prihoda	1754.		1755.		1756.		1757.		1758.		1759.		1760.		1761.		1762.	
	f.	kr.	f.	kr.	f.	kr.	f.	kr.	f.	kr.	f.	kr.	f.	kr.	f.	kr.	f.	kr.
Urbarijalija	1094	44	1105	3	1099	10	1372	5	1411	40	1907	45	1919	55	1867	57		
Desetina' janjadi i ja- radi	57	28	56	10	54	24	56	32	50	10	35	54	45	12	52	50		
Pašarina	51	27	51	38	19	49	51	48	75	51	59		97	55	56	52		
Krčevine	36	55	39		45	33	45	33	44	55	46	9	54	33				
Otkup robote																		
Desetina vina	11	21	8	52	13		11	48	4	45			19	28	18	6		
Prodaja vina	1078	10	1386	27	2012	16	1312	41	1419	2	1399	12	1310	36	853	16		
Prodaja sira i maslaca	28	21	56	30	47	35	32	33	38	12	85	24	64	39	50	36		
Prodaja stoke i koža	147	52	151	43	261	21	142	2	108	56	143	31	130	23	187	48		
Prodaja žita, sijena i drva	652	44	1371	57	764	42	1038	44	2605	58	850	59	1460	57	558	27		
Ošasna zemljišta i lau- demij	200	41	246	8	60	2	63	15	35	21					42	30		
Kazne	10	46																
Ekstraordinarije	13	12	58	42	53	37	255	19	11	52	1961	36	146	24	81	25		
Ukupno: primici	3383	41	4532	10	4431	29	4382	20	5806	42	6489	30	5250	2	3769	47	4764	25
Izdaci	1037	44	999	11	935	46	1257	25	1221	59	1185	1	1501	12	1371	2	1426	16
Dohoci	2351	57	3532	59	3495	43	3124	55	4584	43	5304	29	3748	50	2398	45	3338	9

Iz njega se razabire da je gospoštija najveći dio svojih prihoda crpla od urbarijalija (zemljarine i dr.), od prodaje vina i žita. To su bila njena tri glavna izvora prihoda, koji su od godine do godine odbacivali 80–85% svih prihoda, a svi ostali samo 15–20%.

Godišnji primici su svojom količinom od godine do godine varirali. Između nekih godina postojale su velike razlike u primicima. Tako je npr. godine 1749. iznosio primitak 2885 f. 33 kr., a 1759. 6489 f. 30 kr., bio je dakle za 3603 f. 57 kr. veći (125%). Dakako, iako razlike postoje među godinama, one nisu sve takve. Uzroci tome bili su različiti. Danas je teško odvagnuti njihovo stvarno djelovanje. Ne smije se, po našem sudu, za sve to tražiti razloge u organizaciji i gospodarskoj upravi Perlasovih, već i u prirodnim elementima i atmosferskim prilikama, koji su uvjetovali, u ono vrijeme više nego danas, veći ili manji urod ljetine, dakle u rodnom ili nerodnim godinama koje su nadolazile i obično se nepravilnim redom izmjenjivale.

Gotovo se ista oscilativna krivulja može pratiti kod izdataka i dohoda.³⁴ Zanimljivo je istaći da se izdaci nisu uvijek kretali na istoj uzlaznoj i silaznoj crti primitaka. Obično to potvrđuje da su se troškovi uglavnom formirali nezavisno od prihoda i da su se njima podmirivali tzv. neproduktivni, ali u osnovi nužni troškovi, koji su nastajali zbog održavanja upravnog aparata, podmirivanja ovih ili onih potreba, a pokatkad i zbog odvajanja i izdavanja malih količina za koristonosne investicije.

Tokom sedamnaest godina nastao je ovakav jednogodišnji prosjek primitaka, izdataka i dohoda:

– primici	4.294 f.	47 kr.
– izdaci	1.272 f.	43 kr.
	<hr/>	
– dohoci	3.022 f.	4 kr.

Prema tome se prosječni jednogodišnji primitak dijelio

– na troškove	cca 29%
– na rentu	cca 71%

I tu je dohodak bio manji negoli 1725. godine, kada je

iznosio	3.807 f.	57 kr. ³⁵
ili za	785 f.	53 kr. veći.

d)

Do sada smo ogledali gospodarsku, odnosno financijsku moć svake gospoštije posebno; sada se to može učiniti za sve tri gospoštije zajedno, čime će se još u većoj mjeri upotpuniti naše znanje o njima.

³⁴ Ibidem.

³⁵ »Anno 1725 hà reso f. 3807 „57“« (Ibidem).

Iz sveukupnih prosječnih primitaka i njihove diobe na troškove i netto rentu dobivaju se ove veličine i proporcije:

1. Brodska gospoštija			
Primitak	24.865 L. 15 sol. ³⁶	= 4.691 f. 36 kr.	
Izdatak	6.580 „ 3 „		= 1.241 f. 31 kr.
Netto renta	18.285 „ 12 „		= 3.450 f. 5 kr.
2. Grobnička gospoštije			
Primitak	9.454 „ 18 „	= 1.783 „ 57 „	
Izdatak	4.098 „ 15 „		= 773 „ 21 „
Netto renta	5.356 „ 3 „		= 1.010 „ 36 „
3. Ozaljska gospoštija			
Primitak	—	4.294 „ 47 „	
Izdatak	—		1.272 „ 43 „
Netto renta	—		3.022 „ 4 „
Ukupno:		10.770 f. 20 kr.	3.287 f. 35 kr.
			7.482 f. 45 kr.

Usporede li se međusobno ovi kvantitativni rezultati, izlazi da je brodska gospoštija nadilazila svojom gospodarskom snagom ostale dvije, ona je odbacivala najveću količinu rente, a njeni troškovi bili su najniži, oni su bili ispod prosjeka sveukupnih troškova. Naprotiv, o grobničkoj gospoštiji dobiva se sasvim drugačija slika, njena je gospodarska moć slaba, renta niska, a troškovi procentualno najviši, penju se iznad sveukupnog prosjeka. Gospodarska snaga također zaostaje u ozaljskoj gospoštiji za njenim stvarnim i potencijalnim mogućnostima (geografski smještaj, konfiguracija tla, raniji stepen organizacije rada i sl.).

Gospoštije su Perlasovima nosile prosječno oko 10.770 f.³⁷ od čega je 30–31% obično išlo na podmirenje troškova, a 70–71% ili oko 7.482 f. na čistu rentu; dakle blizu 7.500 f. rente odlijevalo se svake godine u blagajnu Perlasovih.

Ipak je to vrijednost koja je manja nego što su je ta imanja davala Komori prije 1725. godine. Držalo se godine 1763. da su navedene gospoštije do godine 1725. davale Komori godišnje 12.000 f. rente («... che questi Benni devono, e dovevano rendere 12.00 f. all'anno all'Ecelsa Camera»),³⁸ znatno, dakle, više nego što smo mogli utvrditi za doba Perlasovih. Treba odmah istaći da je istodobno utvrđeno da će gospoštije i pored svog slabog gospodarskog stanja moći davati istu količinu rente kao i ranije, jer posjeduju realne i potencijalne uvjete za to, pa se stoga

³⁶ Bilješka 8.

³⁷ Tu su uzete zaokružene brojke, kao manje-više i drugdje.

³⁸ Bilješka 29 i 30.

Komori (njenoj Ministerijalnoj bankovnoj administraciji) preporučilo da ta imanja, koja su, upravo, u to vrijeme Perlasovi nudili, otkupi.³⁹ Naravno, do pada dohotka nije došlo zbog pogoršanja objektivnih materijalnih faktora koji su ga uvjetovali ili zbog niže i blaže eksploatacije neposrednih proizvođača kmetova. Naprotiv, u doba Perlasovih zapažen je posvuda kod nas porast i poboljšanje materijalnih faktora proizvodnje, a stepen je eksploatacije u okviru Perlasovih gospoštija uvećan i baš je on sa svim svojim grubostima izazvao i podržavao kod kmetova stalni i latentni otpor, a taj otpor, po svojoj neminovnoj logici, remetio je tok proizvodnje. Posljedice toga bijahu različite, kao najteža bijaše opadanje gotovih proizvoda, a dodamo li još k tome nerealnu gospodarsku politiku Perlasovih i grubu i neracionalnu gospodarsku upravu gospoštija – onda se nisu mogli očekivati bolji gospodarski učinci.

Ali bez obzira na jednu i drugu količinu dohotka i na razliku koja je među njima nastala tokom jedne i druge uprave, nas prvenstveno sada interesira ne samo nominalna vrijednost koju su Perlasovi vukli iz gospoštija već realna. A ona se dobiva ako jednogodišnji (prosječni) primitak i rentu ogledamo u dovedemo u odnos s drugim stvarnim vrijednostima. U našem slučaju primitak i renta pružaju ove rezultate i proporcije:

	10.770 f. brutto dohotka	7.482 f. netto rente
bilo je približno jednako:		
– dobrih volova	1.077	748
– kablova soli	10.770	7.482
– nadnica stolara	21.540	14.964

Bila je to, dakle, prilično zamašna vrijednost⁴⁰ koja se svake godine odlijevala s gospoštija; ta vrijednost dobiva još više na svojoj težini ako se imaju na umu uvjeti u kojima se ona stvarala.

³⁹ Ibidem.

⁴⁰ Može se to još ilustrirati i potkrepiti cijenama izvjesnih proizvoda, koje su same gospoštiske uprave utvrđivale i registrirale. Tako su godine 1728. u Grobniku bile žitaricama utvrđene ove cijene:

»Von 76 Stär Waizen à 8 Liri	608
Von 19 Stär Khorn à 6 Liri	114
Von 5½ Stär Gersten á pr. 6 L.	33
Von 2 Stär Hirsh	12
Von 20½ Stär Haabern á pr. 3 L.	64 „10
Von 3 Stär Haiden à pr. 6 L.	18 „10
Von 2¼ Stär Baniko à pr. 3 L.	7 „10

U Oslju pak godine 1762. obračunavala su se kmetska podavanja ovako:

»3815 Úrnac vini domesticæ culturae	per 3½ xr	2718 „30
498 Kuplenik Tritici à 51 xr		423 „30
247 Kuplenik Siliginis à 30 xr		123 „30
50 Kuplenik Hordei à 24 xr		20 „—

Međutim Perlasovi nisu eksploitali gospoštije samo jednu, već 41 godinu i za to su vrijeme ubrali najmanje 440.970 f. brutto dohotka, a od toga 306.762 f. čiste rente.

U ondašnjim proporcijama, mjereno ondašnjom mjerom, bila je to doista velika materijalna vrijednost, stvorena rukama naših ljudi, na našem teritoriju, ali trošena i upotrebljavana, uglavnom, van naše zemlje.

To je, zapravo, bila vrijednost koja je bila oduzimana našim kmetovima. Koliko su Perlasovi dobivali dohotka svake godine, toliko su kmetovi bili lišavani produkta koji su oni stvarali svojim rukama i svojim oruđima. Oduzimanje svake godine toliko produkata nije moglo ostati bez posljedica, kako za svakodnevni život kmetova, tako i za njihova gospodarstva.

S gledišta kmetova bilo je irelevantno hoće li ta svota ostati unutar granica naše zemlje i tu se konzimirati, ili će oteći van u tuđu zemlju, jer je to za njih bio u svakom slučaju nenadoknadv gubitak. Stvar međutim stoji nešto drugačije posmatramo li je sa šireg gledišta, s gledišta razvitka sveukupne narodne privrede. Oduzimanjem i prelijevanjem te svote u stranu zemlju naša je narodna imovina bila za toliko manja i kupovna moć za toliko slabija, a naprotiv, tuđa je zemlja bila za toliko bogatija, tržištu se njenu stvarala šira osnova bez obzira na to za što je novac trošen: da li za produktivne investicije, ili za neproduktivne, luksuzne usluge i stvari (u našem slučaju radilo se o ovom posljednjem), jer i pri takvim neproduktivnim transakcijama netko se bogatio i sticao, a tržište je bivalo življe i novcem bogatije.

Premda su Perlasovi (najprije otac, a kasnije i sinovi) zauzimali visoke položaje u državnirokratskoj hijerarhiji, položaje koji nisu nosili samo čast i ugled već i velika financijska sredstva, ipak im nikad nije bilo dosta novaca.⁴¹ Neprestano kretanje u krugu magnata, stalno tiskanje oko Dvora i po Dvoru, neprekidno tjeranje luksuza u Beču i Pešti, naravno, sve je to permanentno i brzo umnožavalo potrebe i zahtjeve za sve većom svotom novca. Zatim stalno izbjivanje s njihovih posjeda i iz

309 Kuplenik Kukuruz à 30 xr	154 „30
822 Kuplenik Milij à 30 xr	411 „—
105 Kuplenik Pamiei à 24 xr	42
262 Kuplenik Avenae à 18 xr	78 „36

U Brodu je godine 1763. samo ubrana desetina od stoke i žitarica iznosila u svom prirodnom obliku : 17 ulišta pčelaca, 1 krmka, 522 janjadi (valjda i jaradi) 2575 kuplenika različitih žitarica. (AB fasc. 35 »Extract«, fasc. 56 »Extractus ...« »Ozalj« Kat. t. Estrato« ...)

Uzmu li se sada navedene cijene kao mjerilo onda se dobiva jasna slika o tome, koliko su naši kmetovi morali stvoriti i odvojiti proizvoda da bi podmirili svake godine svoje obaveze.

⁴¹ Perlasovi nisu samo iznosili novac iz naše zemlje u obliku rente koju su izbjijali iz svojih gospoštija već i putem pozajmica. Njih su njihov luksuzan život i neracionalno gazdovanje činili sve više ovisnima od imaoća novca, odnosno zajmodavaca. Kada su godine 1765/66 Perlasovi prodavali i prodali svoje gospoštije Teodoru Bathanyu, javili su se tada zajmodavci (vjerovnici) sa svojim tražbinama, koje su se kretale iznad 73000 forinti (AAO fasc. 3 »Graf Perlassische Schulden specification«)

Hrvatske, vođenje vlastelinstva pomoću upravitelja i zakupnina formiralo je kod njih takav stav prema gospoštijama koji ih je lišio smisla za realne gospodarske poslove (ali ne i ambicija); nastojali su naime na lak i komotan način, bez rizika i troškova, izbijati što veću rentu, a istodobno nisu vodili računa o faktorima i odnosima koji su nju određivali.

Intenzivnijom eksploatacijom neposrednih proizvođača, kako je istaknuto, nije se moglo sanirati nepovoljno i teško stanje u gospoštijama, a ni zaustaviti opadanje njihova privrednog potencijala. Valjalo je tome potražiti lijek na drugoj strani: u razvijanju proizvodnih snaga, u davanju više slobode neposrednim proizvođačima i dr. A to je upravo bilo strano u gospodarskoj politici Perlasovih, njihovih zakupnika i oficijala.

U gospoštijama je uprava Perlasovih zakočila razvitak proizvodnih snaga, usporila podjelu rada i promet dobara, pogoršala položaj kmetova, zatim je prelijevanjem rente u tuđu zemlju oštećivala tadašnju hrvatsku privredu (posebno naše prekoeavsko područje) za nekoliko tisuća forinti godišnje i tako sužavala njenu robno-novčanu bazu.

3.

ZAKLJUČAK

Sada se mogu na temelju naprijed iznijete analize i njenih rezultata uglavnom izvesti ovi zaključci:

1. Izdvajanje brodske, grobničke i ozaljske gospoštije iz sklopa bivšeg zrinško-frankopanskog, odnosno komorskog veleposjeda i njihovo predavanje u eksploataciju inokosnom feudalcu – Perlasu i njegovim muškim potomcima – bio je negativan akt koliko za sam dalji razvitak tih imanja, toliko i za čitavu tadašnju privredu Hrvatske. To se, uostalom, ogleda u tome što ta imanja nisu mogla dalje slijediti razvitak susjednih komorskih imanja,⁴² u tome su ona zaostajala, a hrvatska feudalna privreda bila je time još više usitnjena i dezintegrirana, prema tome oslabljena, naročito za pothvate na široj osnovi.

2. Radi učvršćivanja svoje vlasti i što boljeg ekonomiziranja svoga privatnog vlasništva kao i radi što veće rente Perlas je odmah nastojao te svoje interese pravno oblikovati i usmjeriti ih u tim pravcima. Stoga se stari propisi dotjeruju i usklađuju prema novim potrebama, starim se odredbama daje novi sadržaj i smisao, a novi propisi koji se izdaju nose pečat novih interesa. Svi ti propisi manje-više nose pečat svoga vremena; praksa, međutim, koju su oni pokrivali i ozakonjavali njih je ne samo zaobilazila već im bila suprotna, napose ondje gdje su se dijelili gotovi proizvodi između neposrednih proizvođača – kmetova i feudalcu Perlasa i njegovih gospoštijских uprava.

⁴² Ivan Erceg, Kmetško-feudalni odnosi na komorskim imanjima u Vinodolu i Gorskom Kotaru neposredno prije Marijoterezijanske regulacije (Zbornik Hist. instituta JAZU vol. 4/1961 str. 289-348).

Jedino je tu i tamo primjena Privremenog hrvatskog urbara unijela nešto malo reda u odnose između kmetova i gospoštija. Ali to nije bio rezultat nastojanja i napora Perlasovih, već općedržavne intervencije u tadašnje kmetско-feudalne odnose.

3. Gotovo čim su Perlasovi preuzeli gospoštije, postajao je život kmetova teži, a gospodarska moć gospoštija počela je stagnirati i postepeno opadati; posljedice toga bijahu evidentne u svenkupnom životu gospoštija.

4. Podavanja koja su kmetovi davali gospoštijama, odnosno feudalcu, bijahu utvrđena propisima i običajima koje su zakupnici i gospoštijски oficijali malo respektirali, pa je stoga oko podavanja, njihove količine, kakvoće i ubiranja bilo vazda sporova i trvenja između zainteresiranih strana. To su zapravo bile čvorne tačke oko kojih su se stjecali interesi Perlasovih i kmetova, tu se vodila klasna borba i mjerile snage oko participacije gotovih proizvoda.

5. Kmetovi su podmirivali svoje obaveze prema gospoštijama u roboti, u naturalnim proizvodima i u novcu. Sva ta tri oblika podavanja nalaze se u sve tri gospoštije. Njihova stopa i intenzitet eksploatacije bijahu manje-više posvuda jednaki.

6. U gospodarskoj politici i upravi Perlasovih izostala je djelatnost dobrog gospodara; ponijeti željom da bez većih ulaganja, truda i rizika izbijaju što veću rentu, zanemarivali su objektivne činioce koji su je određivali. Opadanje gospodarske snage u gospoštijama nije se moglo zaustaviti administrativnim mjerama kao ni pojačanom eksploatacijom kmetova, jer se to tokom vremena pokazalo kao neefikasno i kao promašena mjera. Svemu tome lijek je trebalo potražiti u razvijanju proizvodnih snaga, u racionalnijem gazdovanju, a naročito u davanju više slobode neposrednim proizvođačima – kmetovima.

7. Dohodak koji su Perlasovi vukli iz svojih gospoštija bijaše težak teret za kmetove, a nesređeni kmetско-feudalni odnosi u gospoštijama činili su ga još težim. Kmetovi su morali svake godine sakupiti i dati blizu 11000 forinti ili 1100 komada krupne stoke (volova) da bi podmirili svoje obaveze koje su bile uvjetovane čitavom tadašnjom društveno-ekonomskom strukturom, a posebno time što su uživali i iskorišćavali tuđu zemlju, zemlju Perlasovih. U svakom slučaju eksploataciona stopa na Perlasovim imanjima bila je iznad prosječne eksploatacione stope u tom našem kraju. Tako su npr. u gospoštiji brodskoj 702 kućegazde morali godišnje dati cca 4691 forint ili svaki 35 forinti, a u grobničkoj 499 kućegazda davalo je 1783 forinta ili svaki 18 forinti. Ti isti kućegazde raspolagali su (1751) sa slijedećim materijalnim faktorima iz kojih su crpli sredstva za svoje održavanje i podmirivanje svojih obaveza:⁴³

⁴³ *Conscriptiones partium Maritimarum ... in Anno 1751* Protokoli broj 3/X-DAZ.

		Gospoštija					
Kućegazda		Brod	702	Kućegazda	Grobnik	499	
posjeduje							
Zemlje	I klase	rali	86	Zemlje	I klase	rali	7
"	II "	"	696	"	II "	"	192
"	III "	"	25	"	III "	"	19
Sjenokoša	kola		1011	Sjenokoša	kola		129
Vinograda	kopača		—	Vinograda	kopača		576
Volova			662	Volova			175
Krava			653	Krava			402
Konja			564	Konja			60
Junadi			112	Junadi			28
Krmaka			572	Krmaka			46
Ovaca i koza			5113	Ovaca i koza			5792
Pčelaca			135	Pčelaca			96

Ti materijalni faktori, način i stepen eksploatacije bijahu najpresudniji u životu naših kmetova. To su bili okviri unutar kojih su oni gradili svoj svakodnevnj život.

Može se, napokon, istaknuti da je eksploatacija i uprava Perlasovih usporila privredni razvitak gospoštija, pogoršala položaj kmetova, tu i tamo nanosila je štetu i tadašnjoj privredi Hrvatske, naročito iznošenjem dobara, odnosno novca, stvorenog unutar njenih granica, a trošenog van njih, u tuđoj zemlji, čime je bila jako sužavana njena robno-novčana osnova.

Zusammenfassung

DIE SOZIAL-ÖKONOMISCHEN VERHÄLTNISSE AUF DEN PERLAS'SCHEN GÜTERN

In dieser Abhandlung trachtet der Verfasser auf Grund des zugänglichen Materials die sozial-ökonomischen Verhältnisse der Perlas'schen Güter zu beleuchten, bzw. das gesellschaftlich-ökonomische Ergebnis der Bewirtschaftung dieser Domänen zwischen den Jahren 1725 und 1766 festzustellen. Anhand einer grossen Anzahl von Belegen führt er eine allseitige Analyse durch, setzt viele Tatsachen fest und zieht folgende Schlüsse:

1. Die Lostrennung der Herrschaften von Brod, Grobnik und Ozalj von dem Gefüge des einstigen Zrinski-Frankopanschen, bzw. Kammer-grossgrundbesitzes und deren Übergabe zu Exploitation einem Feudalherrn, dem Grafen Perlas und seinen männlichen Nachkommen, hatte ungünstige Folgen nicht allein für die weitere Entwicklung dieser Güter sondern auch für die ganze Wirtschaft Kroatiens. Das ist übrigens auch daraus ersichtlich, dass diese Güter mit der Entwicklung der benachbar-

ten Kammergüter nicht Schritt halten konnten. Ausserdem war dadurch die kroatische Feudalwirtschaft noch mehr desintegriert und geschwächt – keinen Unternehmungen auf breiter Basis gewachsen.

2. Im Ziele seine Macht zu festigen, sein Privateigentum zu fördern und je grössere Renten aus den Gütern herauszuschlagen, bemühte sich Perlas seinen Interessen rechtliche Grundlagen zu sichern. So wurden alte Vorschriften den neuen Bedürfnissen angepasst, den alten Verordnungen wurde neuer Inhalt und Sinn gegeben und die neuen Vorschriften trugen den Stempel der neu entstandenen Interessen. Bei der Durchführung wurden aber die Vorschriften umgangen, besonders wenn es sich um die Teilung der fertigen Produkte zwischen den unmittelbaren Erzeugern – den Untertanen und dem Feudalherrn Perlas und seiner Gutsverwaltung handelte.

Die Anwendung der Vorschriften des Provisorischen Kroatischen Urbariums brachte etwas Ordnung in die Beziehungen zwischen den Untertanen und den Feudalherren. Das war aber nicht das Verdienst der Perlas sondern eine Folge der allgemeinen staatlichen Politik und der Intervention die die Verhältnisse zwischen den Feudalen und den Untertanen zu regeln trachtete.

3. Sobald die Güter von den Perlas übernommen wurden, gestaltete sich das Leben der Untergebenen schwieriger, die Wirtschaftskraft der Domänen begann zu stagnieren und allmählich zurückzugehen; die Folgen davon waren im ganzen Wirtschaftsleben der Güter fühlbar.

4. Die Abgaben, welche die Untertanen der Herrschaft abzuliefern hatten, waren zwar durch Vorschriften und Gepflogenheiten bestimmt, wurden aber von den Pächtern und Beamten wenig respektiert und so kam es des öftern zu Streitigkeiten und Reibereien zwischen den beteiligten Parteien. Das waren die eigentlichen Ausgangspunkte zum Klassenkampf zwischen den Perlas und ihren Untertanen.

5. Die Untertanen hatten ihre Verpflichtungen durch Frondienste, Naturalien und Geld abzutragen (*Praestatio in robota, natura et pecunia parata*). Alle drei Formen der Abgaben waren bei allen drei Gütern üblich und ihrem Ausmasse nach mehr oder weniger gleichartig.

6. Der Wirtschaftspolitik und Verwaltung der Perlas'schen Güter fehlte die Tätigkeit eines guten Wirtes. Wom Wunsche getragen ohne Investitionen je mehr herauszuschlagen, wurden die wichtigsten Momente vernachlässigt. Der Rückgang der Wirtschaftskraft konnte weder durch Verwaltungsmassnahmen noch durch noch grössere Exploitation aufgehoben werden. Nur durch eine bessere Produktion, eine rationellere Bewirtschaftung sowie durch Gewährung von mehr Freiheit den Untertanen hätte Abhilfe geschaffen werden können.

7. Die Einnahmen, welche die Familie Perlas aus ihren Domänen herauszog, sowie die unregelmässigen Beziehungen zwischen der Herrschaft und den Untertanen bedeutete eine schwere Last für die Letzteren.

Die Untertanen hatten jährlich 1100 Gulden oder 1100 Stück Grossvieh abzuliefern. Diese Verpflichtungen waren zwar durch die damalige sozial-ökonomische Struktur bedingt, überschritten aber jedenfalls den Durchschnitt der Abgaben in den übrigen Gebieten des Landes. Man kann zuguterletzt hervorheben, dass die Exploitation und die Verwaltung der Perlas'schen Güter die wirtschaftliche Entwicklung verlangsamt und die Lage der Untertanen verschlechtert hat.

Ausserdem wurde da und dort der Wirtschaftökonomie Kroatiens Schaden angetan insbesondere dadurch, dass die innerhalb der Landesgrenzen erworbenen Güter bzw. das Geld ins Ausland getragen und dort verbraucht wurde.